

Fiene

Een biografisch document over het leven en het geloof van
een vrouw op het Groninger Hoogeland in de twintigste eeuw

Colofon

ISBN: 978 90 8954 738 5

1e druk 2015

© 2015, Johanna van den Berg

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Foto auteur: Hans Abbink

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Fiene

Een biografisch document over het leven en het geloof van
een vrouw op het Groninger Hoogeland in de twintigste eeuw

Johanna van den Berg

Ik wil dit boek graag opdragen aan mijn dochter Josefiene en mijn kleindochters Isa, Sophie en Emma in de hoop dat dit bescheiden monument, ter nagedachtenis van Fiene, voor haar kleindochter(s) en achterkleindochters tot zegen zal zijn.

Inhoud

Een	Kinderjaren	9
	Een klaverblad voor Siena	9
	Een dochter. Mobilisatie	12
	Het gezin	16
	Huis en tuin	17
	Nogmaals het gezin	20
	Zuinigheid	22
	Het leven van alledag	23
Twee	Betovergrootmoeder	26
	Voorouders. Een raadsel ter herinnering	26
	Grootvader	28
	Opoe	29
Drie	Na de lagere school	31
	Bakeren	31
	Een gelovig meisje	31
	Belijdenis doen	34
	Fiene is boos	35
	Uit logeren	36
	In het huis van oom en tante. Goudse kaas.	
	Een badkamer	39
Vier	Verloving	45
	Emme	45
	Het gezin	46
	Verliefd	48
	Donkere wolken!	53
	Verloofd	55
	Het huis	56
Vijf	Huwelijk	61
	Witte sering en een zwarte trouwjurk	61

Zes	Een jong gezin in de oorlog	64
	Een witte wieg	64
	Oorlogsdreiging	66
	Oorlogsjaren	67
	Een meisje	69
	Ziek Zuske	70
	Effatha	72
Zeven	Na de oorlog	75
	Nieuw geluk en nieuwe zorgen	75
	Opstandigheid en overgave	77
	Een jubileum	79
	De zaak	84
	Effatha, moederleed en heimwee	85
Acht	Afnemende gezondheid	89
	Uit logeren. Een briefwisseling	89
	Kennismaking met de evangelische of pinksterbeweging	92
Negen	Geloofsontwikkeling en gebedsverhoring	101
	Bidstonden en bijbelstudie	101
	Logeren in Zeeland. Marietje	104
	Een babyuitzet en een Godsgeschenk	104
Tien	In de Heer	108
	Dopen	108
	Een vreemd gezinsleven: "together apart"	109
	Over bidstonden, bijbelstudies en openluchtdiensten	110
	Op pad	113
Elf	Hoop, teleurstellingen en tegenslagen	115
	Getuigen zijn	115
	Osborn	118
	Teleurgesteld	119

Twaalf	Een volwassen gezin	123
	Gezinsuitbreiding	123
	Jubilea	126
	Ziekte en sterven	127
	Financiële problemen	128
Dertien	Hersenbloeding	130
	Sinterklaasfeest. Een nieuwe fiets	130
	Getest op het arbeidsbureau. WEEVA.	
	Een verschrikkelijke nacht	131
	Het Diaconessenziekenhuis	133
Veertien	Het leven gaat verder	135
	Herstel. Een verloving en een huwelijk	135
	Strijd!	139
	Nog een huwelijk en nog een kleinkind	141
Vijftien	Moeder van een puberdochter	142
	Mama's kleine meisje	142
	Een opstandige puber?	146
Zestien	Het grote huis raakt leeg	150
	Op kamers?	150
	Tijd voor elkaar	150
	De laatste verloving en het laatste huwelijk	151
Zeventien	Nieuw leven	155
	Over een oude wieg en een babyuitzet	155
	De warme zomer van 1975	156
	Een woensdagmorgen met koffie	156
	Een woensdagavond zonder koffie	157
	Verdriet om zijn dochter, mijn mama en geen oma voor mijn baby	159
	Wachten	161
	Het grote afscheid	162
Epiloog	165	

Fiene, 1931

Een

KINDERJAREN

Een klaverblad voor Siena

Ze moesten trouwen. Meestal trouwde men op het plat-teland als landarbeider in mei, voor het hooien in juni begon. Maar dit kon niet wachten tot de vrije week in mei, want dan kon iedereen het zien. De schande was zo al groot genoeg. Een fiere jonge man en een knappe vrouw. Hij, tweeëntwintig jaar, zij, negentien jaar, met een prachtig opgestoken kapsel. Lachen voor de foto was er niet bij. Een portret was in die tijd een serieuze aangelegenheid: het bleef bewaard voor het nageslacht en dat was niet niks.

Het was een prachtig paar, Geert en Eissiena. Zo had hij z'n leven lang een snor en haar dikke haarbos heeft haar ook een leven lang gesierd. Ik zie het nog voor me als ze de lange staart kamde en er een dikke vlecht van maakte, eerst op de achterkant van haar hoofd en dan de vlecht over haar schouder naar voren deed om te eindigen in een heel smal plukje ergens ter hoogte van haar taille. Daarna draaide ze van de vlecht een grote knoet en stak die met spelden vast op het achterhoofd. In mijn tijd was het haar al aardig grijs geworden met hier en daar nog een streep zwart. Maar ik kan me zo goed voorstellen hoe het in haar jonge jaren was, heel donker, misschien bijna zwart. Dik is het altijd gebleven in tegenstelling tot dat van mama. Ik ga nu te snel, want die is er nog niet, niet zichtbaar tenminste.

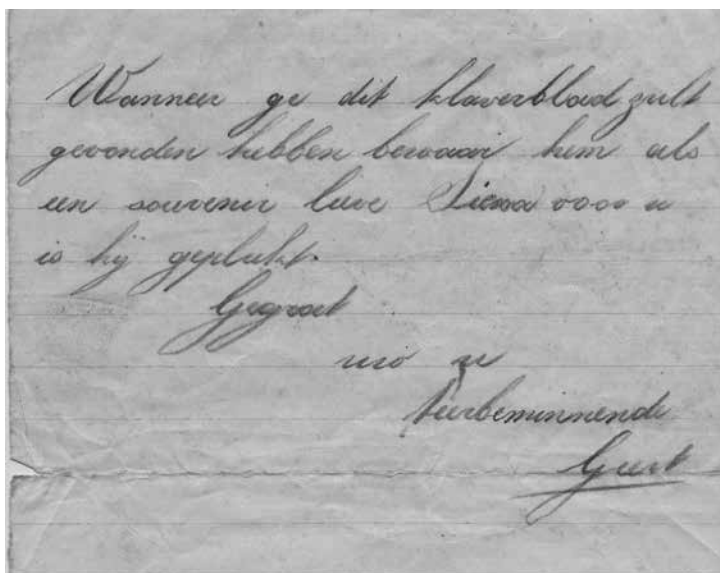
“Wanneer ge dit klaverblad zult gevonden hebben
bewaar hem als een souvenir lieve Siena
voor u is hij geplukt

Gegroet

uw u

teerbeminnende

Geert”

Lieve Siena... Het liefdesbriefje bij een klavertje vier dat Geert
voor Eissiena had geplukt

Dit had hij haar gegeven, een klavertje vier. Een teken van geluk. En ze waren gelukkig samen. Het klaverblad is vergaan, maar het briefje met de tekst is altijd zorgvuldig bewaard gebleven tot op de dag van vandaag, meer dan honderd jaar later.

*Geert en Sien, mijn grootouders, bij hun huwelijk op
14 maart 1912*

Het was 14 maart 1912 en heel voorzichtig probeerde de lente haar intrede te doen. Voor Geert en Sien, zoals zij altijd genoemd werd, was het al lang lente. De lente van een hartstochtelijke liefde die zich midden in de koude wintermaanden had ontwikkeld. Hij was een knappe forse man met een jong, gezond en sterk lichaam. Dat moest ook wel als je boerenarbeider was. Zij zal waarschijnlijk dienstmeisje geweest zijn, ook bij een boer. Dat was heel gebruikelijk in de dorpen op het Hoogeland: als je twaalf jaar was, kwam je van school en kreeg je een dienstje bij de boer. Er waren verschillende soorten dienstmeisjes: voor het grove werk, het werk in de keuken, het werk in het voorhuis of als kindermisje. Het hing een beetje af van je bouw: was je tenger en misschien niet zo sterk, dan kon je beter in het voorhuis werken. Was je sterk en grof gebouwd, dan was je geschikt voor het zware werk. Ik denk niet dat Sien zo heel erg sterk was. Dus neem ik aan dat ze minder zwaar werk te doen kreeg. Toen zij later zelf een gezin had, ging ze ook nog vaak uit werken: bakeren. Dat was zo ongeveer het werk van een vroedvrouw en kraamverzorgster samen. Het was een mooi extraatje in het gezin van zes kinderen.

De gevolgen van hun hartstochtelijke liefde: Sien was zwanger en Geert wilde niets liever dan zo gauw mogelijk met deze mooie jonge vrouw trouwen. Dan maar in maart. Iedereen zou het toch wel te weten komen als het zomer werd, want dan werd het kindje verwacht.

Een dochter. Mobilisatie

En het kindje kwam. Op de twintigste verjaardag van Sien werd het geboren. Het was een meisje. Ze noem-

den het Aaffien, naar de moeder van Geert, en zij werd tweeënveertig jaar later mijn moeder. Aaffien had donkerbruine ogen en donkerbruin, bijna zwart haar. Ze was tenger en had een zwoele huidskleur. Ze vertelde me later dat ze in haar jonge jaren niet gelukkig was met haar door de zon gebruide huid. In de jaren dertig van de vorige eeuw was een blanke huid modern in tegenstelling tot later. Als je een bruine kleur had, betekende dit dat je veel buiten was. Het werd geassocieerd met zwaar werk op het land dat alleen gedaan werd door mensen die niet de gelegenheid hadden gehad om door te leren voor een betere toekomst. Je werd dus als minder welgesteld beschouwd als je een zwoele huid had. Alleen de rijkere mensen, lees: jonge vrouwen, hoefden niet op het land te werken.

Fiene, want zo werd ze genoemd, leek een verlegen meisje. Zij staat op een foto met opgetrokken schouders, haar ene handje omvat de leuning van een fraaie houten stoel met, in plaats van achterpoten, twee wielen. Haar dunne armpjes steken uit de waarschijnlijk te kort geworden mouwen van haar jurkje. Zij groeide snel uit haar kleren. Het jurkje heeft een kort bovenlijfje en de rok op knielengte is breed geplooid. Het geheel is afgezet met fluweelband in een donker afstekende kleur. Ze draagt hoge rijglaarsjes met donkere kousen. In haar korte haar draagt ze een lichtgekleurde strik. Ik schat haar op die foto een jaar of twee. Meisjes lieten hun haar in die tijd altijd groeien, dus hoe langer het haar, hoe ouder het meisje.

Fiene, mijn mama, ongeveer twee jaar oud

Zij draagt haar naam met ere. Fiene heeft een heel fijn gezichtje met een lief neusje en een mooi welgevormd

mondje met volle lippen. Haar donkerbruine ogen liggen diep. Ik vraag me af wat ze ervan vond: bij de fotograaf, ter ere van wat? Voor de dochter van een boerenarbeider toch wel heel bijzonder. Misschien is de foto gemaakt voor haar pa die in het kader van de mobilisatie opgeroepen werd. Een klein fotootje voor hem om mee te nemen als hij ver van huis was. Het zou kunnen. Nederland was neutraal in de Eerste Wereldoorlog, maar soldaten werden wél gemobiliseerd. Als deze veronderstelling waar is, moest ze nog twee jaar worden, want de mobilisatie was op 1 augustus 1914.

*Geert, mijn opa, tijdens
de mobilisatie van 1914*

Geert werd dus gemobiliseerd, getuige een foto van hem in uniform. Zijn rechterhand rust op een hoge bloementafel die dienst doet als decor. Zijn hoge pet ligt op de tafel. De sprekende foto laat weer een knappe man zien. De band tussen vader en dochter is heel hecht. Dat is ook altijd zo gebleven. Hij

is dol op zijn dochtertje, misschien zelfs trots. Maar dat werd niet snel hardop gezegd. Zij had nog geen zusje of broertje.

Het broertje werd ‘pas’ geboren op 16 december 1915: Klaas. Eveneens met prachtige donkerbruine ogen en bruin haar. Hij ontpopte zich later als de meest artistieke van het gezin. Hij speelde o.a. viool, ofschoon hij weinig kansen kreeg om dat tot ontwikkeling te brengen. Als zoon van een boerenarbeider ging je als vanzelf ook bij de boer werken, later.

Gedurende de mobilisatie kwam Geert regelmatig met verlof naar huis. Hij nam dan vaak een cadeautje mee voor Fiene en Klaas: een teddybeer, een popje, chocolade of koek. Hierover bestaat nog een leuke anekdote, verwoord in een gedicht dat geschreven is door de oudste schoonzoon van Geert en Sien ter ere van hun 35-jarig huwelijksfeest. Op een keer was Geert vergeten iets voor zijn kinderen mee te nemen. Fiene kwam met een prima oplossing en zei tegen hem: *“Pa, hier is ook wel wat te koop.”*

Het gezin

In de eerste helft van de twintigste eeuw waren de gezinnen nog kinderrijk en werden de kinderen snel op elkaar geboren. Dat Klaas drieëneenhalf jaar na Fiene werd geboren had waarschijnlijk ook met de mobilisatie te maken. Hoe lang Geert niet bij zijn jonge vrouw en dochter thuis was, is niet met zekerheid te zeggen. Klaas werd in december 1915 geboren en het derde kind, Aaltje, in februari 1919. Waarschijnlijk was Geert de gehele oorlog

gemobiliseerd, anders waren de kinderen wel sneller op elkaar gekomen.

Nog een andere reden kan, gezien de periodes tussen de geboorte van alle kinderen van Geert en Sien, de zwakke gezondheid van Sien zijn. Deze noopte het paar tot enige terughoudendheid in het seksuele verkeer. In die tijd het enige bekende voorbehoedmiddel in hun milieu.

Weer drie jaar later, in 1922, werd het vierde kind geboren: Hermannus. En zo leek het gezin compleet.

Huis en tuin

Na hun trouwdag woonden Geert en Sien geruime tijd in een klein arbeidershuisje in het dorp. Na de dood van Aaffien, de moeder van Geert, verkochten ze dit huisje en gingen ze bij zijn vader wonen in het nabijgelegen dorp. Sien voelde zich daar niet thuis en had heimwee naar haar eigen dorpje.

Weer verhuisden ze. Nu naar een spiksplinternieuw huis even buiten het dorp. Geert en Sien waren zéér oppassende mensen. Ofschoon hij landarbeider was met weinig inkomsten, hadden ze wat geld gespaard en waren ze in de gelegenheid om één van de vijf nieuwe landarbeiderswoningen te kopen. Deze woningen stonden op een flink stuk grond, bedoeld voor de verbouw van groenten en fruit. Opa Geert legde achter het huis een grote groente- en fruittuin aan. Hier stonden veel fruitbomen: appelbomen, perenbomen, kersenbomen en pruimenbomen. Ik meen te weten dat er zelfs een perzikboom stond. Verder was het achterste gedeelte van de tuin beplant met allemaal bessenstruiken. Langs het lange tuinpad stond een rij frambozenstruiken. Het voorste gedeelte van de linkerhelft van de tuin was bestemd voor seizoensgroenten:

sla, wortels, prei, tuinbonen, sperziebonen, komkommer, rode kool en witte kool. Verder was er een flink veldje met aardbeiplanten. Achter de grote schuur stond een kastanjeboom, goed voor een lading kastanjes in de herfst. Er werd een kippenhok gebouwd en opa creëerde ruimte voor een mesthoop, vlak tegenover het kippenhok.

Het huis van Geert en Sien, anno 2015 (foto van de auteur)

Het huis bestond uit een achterdeel met varkenshok en een grote schuur waar in de hoek rechtsachter een wc-hokje afgetimmerd werd. Hierin was een houten zitplaats met klep en daaronder een ton die opa zelf regelmatig moest legen op de mesthoop in de tuin. Als wc-papier gebruikten ze oude kranten die in vierkante stukjes geknipt waren. Het voorhuis bestond uit een woonkeuken met twee bedsteden. Van hieruit kwam je in de gang die het voorhuis

over de breedte in tweeën splitste. Aan de ene kant van de gang zat de voordeur en aan de andere kant was een ruime kelder met veel planken die altijd vol stonden met weckflessen en inmaakpotten. Na de gang kwam je in het voorste gedeelte van het huis: de voorkamer. Dit was een ruime kamer die alleen op zon- en feestdagen gebruikt werd. Ook deze kamer had twee bedsteden met ertussenin een smal kastje voor serviesgoed. Hierin stond een prachtig servies dat bij mijn weten nooit gebruikt werd.

In de grote schuur leidde een ladder naar de zolder boven het voorhuis. Aan de voorkant van de zolder was een ruime slaapkamer afgetimmerd. Aan weerszijden van de schoorsteen van de voorkamer zaten boven in de slaapkamer twee smalle raampjes. De rest van de zolder werd gebruikt als opslagplaats. Het drogen van bonen, zoete appeltjes en uien gebeurde op het achterste gedeelte van de zolder. Ik zou het precies uit kunnen tekenen. Het huis is er nog steeds. Nu omsloten door diverse wegen die naar de Eemshaven leiden. Bewoond door een kleinzoon van Geert en Sien, een neef van mij.

De tuin aan de zijkant en de voorkant van het huis werd door Sien bestemd voor siertuin. Zij was dol op bloemen en hier kwam een prachtige bloementuin met een klein grasveldje. Vanuit het keukenraam had je in de zomer zicht op deze bloemenzee. Naast de voordeur werd een rozenstruik geplant met prachtige donkerroze geurende rozen.

Zo zag het er allemaal uit toen ik een meisje was dat heel regelmatig bij opa en opoe op bezoek kwam. Ik denk dat Geert zowel de bloementuin als de groententuin verzorgde.

Nogmaals het gezin

Sien had het druk genoeg met de zorg voor haar viertal en af en toe haar werk als baker. Fiene, Klaas, Aaltje en Herman werden met liefdevolle hand, door Sien, en strenge doch rechtvaardige hand, door Geert, opgevoed.

Deze schoolfoto werd gemaakt in 1921. Fiene zit op de tweede rij, derde van rechts

Fiene was een tenger meisje dat niet erg sterk was. Op doktersadvies moest zij veel melk drinken en kreeg zij roomboter op haar brood. Een kostbare aangelegenheid voor een arbeidersgezin. Gelukkig konden ze volop eten van de tuin in de zomer. Voor de winter werd er heel veel geweekt en ingemaakt: rijen weckpotten op de planken in de kelder met groenten en fruit. Andere gewassen, die daarvoor in aanmerking kwamen, werden op zolder gedroogd of in zout ingemaakt in grote bruine inmaakpotten. Aan goed eten was geen gebrek. Kleding werd